

En de winnaar is... blind

Kris Deschouwer

Politoloog aan de VUB

Winnaars en winnaars

Het verschijnsel is al langer bekend: verkiezingen leveren altijd vele winnaars op. De vorige parlementsverkiezingen van november 1991 waren op die regel een uitzondering. De Europese verkiezingen van juni 1994 en de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1994 knoopten dan weer keurig bij de traditie aan. Vermits het verschijnsel niet nieuw is, heeft het al vaker tot bedenkingen geleid. Het is een blijft een vreemde bedoening. Verkiezingen echt winnen is sowieso een moeilijke klus wanneer een proportioneel kiessysteem gebezigd wordt. Met 'echt winnen' bedoel ik dan: een parlementaire meerderheid veroveren. Dat is in België voor het laatst gebeurd in 1950. Sindsdien zijn de partijen die eventueel voor een overwinning in aanmerking komen beduidend gekrompen, en bovendien onderneemt geen enkele partij nog een poging om in het hele land stemmen te gaan halen. Al lang voor de federalisering er was, werden er Vlaamse, Waalse en Brusselse verkiezingen georganiseerd. Maar ook op dat niveau wint er niemand.

Winnen of verliezen wordt dan een relatieve aangelegenheid. En dat betekent in essentie dat elke partij tegen zichzelf - of beter - haar vorige scores in het strijdperk treedt, en op basis daarvan als winnaar of verliezer wordt aanzien. En dan komt het erop aan een beetje handig te zijn, om zo vroeg mogelijk met de gepaste vergelijking de toon te kunnen zetten. Elke partij met een beetje geschiedenis heeft voldoende vorige scores waarmee er kan vergeleken worden.

En zo heeft in Vlaanderen op 21 mei alleen Agalev verloren. In die partij klinken nu de woorden 'bezinning', 'hervorming', 'vernieuwing' en 'herbronning'. In de andere hoofdkwartieren knallen de kurken en worden boegbeelden op handen gedragen. De winnaars dreigen echter door feestgedruis verblind te worden.

De overwinning van de CVP

De CVP is bijzonder tevreden. Voor de Kamer behaalt die partij 27,8% van het totaal aantal op Vlaamse partijen uitgebrachte stemmen. In 1991 was dat nog 27,1%. De uitslag van 1991 was goed voor een diepe identiteitscrisis. De CVP had toen aangekondigd dat 30% van de Vlaamse stemmen een uiterste bodem was. Indien ze daaronder zou zakken, zou ze aan de kant blijven staan, het regeerwerk en de daarbij horende electorale afstraffingen aan anderen overlaten. Maar het mocht niet zijn. De diepe kloof tussen liberalen en socialisten maakte de CVP tegen haar zin in 'incontournable'.

Toch bleef de partij met de kater van 24 november zitten. De toen opgelopen schade (min 4%) was groot genoeg om zich zorgen te maken. Vooral omdat het niet de eerste terugval was. In 1950 was de CVP nog goed voor 64 van de 104 zetels in Vlaanderen (Halle-Vilvoorde niet meegerekend). Dat is 61,5%. In 1961 was dat nog 57,7%, 1971 39,3%, in 1981 36,4% en in 1991 31,8%. Als er iets merkwaardigs te noteren is in het Vlaamse politieke landschap van de voorbije dertig jaar, dan is het wel deze aanhoudende neergang van de CVP. Af en toe werd er wel een verkiezing 'gewonnen'. Dan werden er wat stemmen teruggewonnen. Maar de 'overwinningen' waren systematisch kleiner dan de 'nederlagen', en zo zakte de CVP langzaam weg.

Voorzitter Van Hecke kondigde bij zijn verkiezing een volkomen vernieuwde CVP aan, naar het voorbeeld van de elke jaar aangevoerde primurwijnen, die wel fruitig en fris zijn, maar geen structuur hebben en snel verzuren. Er kwam een oproep tot verruiming, een behoorlijk verdoorgedreven poging om de invloed van de standen wat in te dijken, een versterking van de gelederen met artiesten, artsen en Agalev-dissidenten. De eerste minister van de CVP besliste

op zijn Brits om verkiezingen uit te schrijven op een voor hem gunstig moment. En dat alles leverde samen voor de Kamer precies 6761 extra stemmen op. Een 'overwinning' dus. Die overwinning wordt nog extra glans bijgezet door het feit dat de CVP overal als eerste aan zet is. De triomf is groot, het zelfvertrouwen is van beton.

De overwinning van de VLD

Bij de VLD wordt er niet gejuicht. Toch werd er goed gescoord. Verhofstadt doet verwoede pogingen om te laten weten - volkomen terecht - dat de liberale partij in Vlaanderen nog nooit zo goed geboerd heeft. Het historisch hoogtepunt van 1981 werd geëvenaard. Maar het grote probleem van de VLD is dat dit hoogtepunt veel te laag is. Het is een hoogtepunt van waaruit het zicht op de macht nog steeds erg beperkt is.

De liberale partijen in België lijden aan de Belgische structuur. Het liberalisme in Vlaanderen was lang de derde, en nu nipt de tweede politieke stroming in Vlaanderen. Het liberalisme in Wallonië was de derde (en nu ook de tweede) politieke stroming, en in Franstalig België (inclusief Brussel) was het liberalisme steeds ook de tweede stroming. Op geen enkel niveau weegt het liberalisme door. De meest 'natuurlijke' coalitie is dan ook rooms-rood.

De patstelling werd door Verhofstadt goed ingeschat. In 1991 werd ze trouwens heel duidelijk aanvoeld. De PVV ging wat vooruit ('won' dus de verkiezingen), maar bleef aan de kant. En dus werd er heel duidelijk een heel precieze doelstelling naar voor geschoven: de grootste partij van Vlaanderen worden. Daar lag inderdaad de sleutel om de Belgische logica en de daarin verankerde macht van christen-democraten en socialisten te verstoren en zelfs te breken. Verhofstadt haalde er de grootste middelen voor boven: totale structurele omvorming van de PVV, doorknippen van de banden met de nevenorganisaties uit de liberale familie, aantrekken van verruimers uit andere partijen. En dan leverden de Europese verkiezingen van 1994 zomaar eventjes een achteruitgang op, en de verkiezingen van 21 mei een vooruitgang waarmee de VLD niets kan kopen.

Om het moreel van de troepen hoog te houden wordt er dan maar naar die goede electorale

score verwezen. Het 'winnen' van de verkiezingen wordt dan maar aangehaald om het recht op regeren kracht bij te zetten. Maar de enige manier waarop de VLD de uitslag van 21 mei echt als een overwinning kan zien, is een drastische verlaging van de vooropgestelde doelstelling. Indien een lichte vooruitgang, het evenaren van het historisch hoogtepunt en het veroveren van de tweede plaats in Vlaanderen het te bereiken doel was, dan is de operatie VLD geslaagd. Maar dat was het doel niet, en dus blijft het moeilijk om van een overwinning te spreken.

Een troost voor de VLD is toch wel dat België sinds 21 mei 1995 beschikt over drie politieke families die ongeveer even groot zijn. Lange tijd bestond het Belgische landschap uit twee grote en één kleinere traditionele familie. Bij het begin van de jaren '80 stonden christen-democratie en socialisme elk nog op 30%, en het liberalisme op 20%. Nu halen de drie families elk ongeveer een kwart van de stemmen (de zowat 1,5% FDF-stemmen voor de PRL uiteraard meegerekend).

De gevoelens bij de VLD zijn dus gemengd. Indien er verloren werd, is er nood aan een herdenking en herbronning van de partij. Maar wat kan een partij nog meer doen om zich te hervormen? Indien er gewonnen werd, kan alles min of meer bij het oude blijven. Winnen is aangenamer dan verliezen. Dat spreekt vanzelf. En daarom allicht wordt er naar referentiepunten en doelstellingen gezocht ten opzichte waarvan er kan gewonnen worden. Maar als die teneur doorzet, is de VLD blind voor het feit dat er nog steeds, ondanks de overwinning, een levensgroot probleem is: de VLD wil macht, krijgt er geen, en heeft de middelen niet om macht af te dwingen.

De overwinning van de Volksunie

De Volksunie is dik tevreden. De voorzitter, die tijdens de campagne al een voorsmaakje van zijn atletisch kunnen had geshowd, gaat nu zowat door het dak. Vlaanderen heeft het klaar en duidelijk gezegd: het wil niet verder zonder de Volksunie. Met die uitspraak van de Vlaamse kiezer verovert de VU allicht niet automatisch macht, maar dat was op dit ogenblik niet echt de voornaamste bekommernis.

De Volksunie haalt dus 300.000 stemmen

voor de Vlaamse Raad en de Senaat. Voor de Kamer zit het cijfer er net onder, maar ook dat kan als bevredigend beschouwd worden. De Volksunie heeft de verkiezingen 'gewonnen'; haar eigen verkiezingen in elk geval. Het moet worden toegegeven: indien de Volksunie geen 300.000 stemmen behaald had, dan was de partij onder haar niveau van 1965 gezakt. Nu gebeurt dat niet. Maar 9% van de Vlaamse stemmen is beslist geen historisch succes. De Volksunie haalde in 1971 tweemaal 300.000 stemmen, en toen waren er zowat 600.000 Vlaamse kiezers minder dan vandaag. En ook in 1981 wist de VU nog bijna 600.000 stemmen te behalen.

De Volksunie wint dus, omdat ze voor zichzelf had uitgemaakt waar de streep lag. Zoals de CVP in 1991 30% wilde en er niet geraakte, en de SP (voor Augusta) 20% wilde in 1995, wilde de Volksunie ruim 8,5%. De Volksunie wilde de 100 meter in minder dan 25 seconden kunnen lopen, en dat is gelukt. De Volksunie loopt nu een ereronde. Maar de Volksunie zit in diepe moeilijkheden. Niet alleen verdwijnt de partij uit de Vlaamse regering; ze weegt gewoon in het algemeen niet zwaar genoeg om enige impact te hebben. De Volksunie beschikt over 5 van de 150 Kamerzetels en over 9 van de 124 zetels in de Vlaamse Raad. De Volksunie haalt - bij wijze van vergelijking - evenveel als de communistische kandidaat bij de eerste ronde van de Franse presidentsverkiezingen. Het is vervelend voor de Volksunie, maar ondanks de 300.000 stemmen, of precies omdat het er maar 300.000 zijn, kan politiek Vlaanderen best verder functioneren zonder de Volksunie.

De overwinning van het Vlaams Blok

Eén van de merkwaardigste gegevens uit de nadagen van 21 mei 1995 is dat er nauwelijks over het Vlaams Blok gesproken wordt. Hier en daar wijst een lezersbrief op het feit dat deze zondag nog zwarter was dan de vorige keer, maar in het algemeen heerst er tevredenheid bij de tegenstanders van het Blok. Het haalt slechts 12,7% van de stemmen. Dat is, in vergelijking met de Europese verkiezingen, géén verdere doorbraak, en dus verliest het Blok. Wat het Blok daar zelf van vindt, speelt niet zo'n grote

rol. De betekenis van het Blok wordt zoals vanouds niet door het Blok zelf gemaakt.

Indien 12,7% geen zwarte zondag betekent, dan was die 10,6% van 1991 dat misschien ook niet? Daar valt wat voor te zeggen. Ik heb er reeds vaak op gewezen dat er in 1991 niet kon gesproken worden van 'hét signaal van de kiezer', zeker niet indien dat signaal dan de stemmen voor het Vlaams Blok waren. Uiteraard is 10% van de stemmen geen kwade score, maar meer dan 10% is het toch niet. 10% is niet veel. Met 10% kan je niet winnen, behalve tegen jezelf. Maar als alle anderen heel hard uitroepen dat je met 10% de grote overwinnaar bent, dan ga je dat als partij toch niet tegenspreken.

Het Blok groeit dus niet veel meer ten opzichte van 1991. En de verklaring daarvoor is natuurlijk dat een partij niet elke keer haar stemmenaantal kan verdubbelen. Maar het Blok groeit meer dan de VLD en 'wint' dus meer de verkiezingen dan de VLD of de CVP. Daar waar de 10% van het Blok in 1991 tot een uitvergroting en aanhoudende demonisering van het Blok en van zijn impact leidde, is de reactie van 1995 misschien toch een beetje te rustig. Het Blok speelt politiek niet mee. Het is nergens voor nodig. Er zijn diverse heel klassieke regeringscoalities mogelijk. En de traditionele partijen zijn allemaal heel tevreden en maken zich dus geen zorgen. Met een Blok van 12% valt best te leven. Het loopt niet echt in de weg. Het staat maar wat te vloeken langs de kant.

Maar wat voor de verkiezingen gesteld werd, mag er na nog wel eens herhaald worden: dit was geen campagne op maat van het Blok. De match tussen Tobback, Verhofstadt en Dehaene kon moeilijk door het Blok gewonnen worden. En Philip Dewinter stond niet op de senaatslijst. Toch scoort het Blok nog wat beter dan in 1991. Het scoort net iets minder goed dan bij de Europese verkiezingen, maar daar doen kleinere partijen het altijd veel beter. Heel verrassend is dat dus niet.

Het Blok zelf is tevreden. Dat kan ook niet anders. Het leeft met de rustige zelfverzekerdheid dat het de verkiezingen 'gewonnen' heeft. Maar de vraag voor het Blok is nu echt wel: wat nu? Er komen in principe vier volle jaren zonder

verkiezingen. En als het wat meevalt, verschijnen er ook minder boeken over het Blok, wordt er minder over gesproken en gaat de aandacht van het beleid naar thema's die het Blok minder goed liggen. *Dat moet het Blok zorgen baren.* De 'overwinning' van 21 mei is leuk voor de partij, maar is zeer steriel. En dat gaat op de duur op de zenuwen werken. Zou ook het Blok blind zijn voor deze gevolgen van de 'overwinning'?

De overwinning van de SP

Een partij als de SP moet toch goed kunnen zijn voor 20% van de stemmen in Vlaanderen. Dat zei Louis Tobback toen hij tot voorzitter verkozen werd. Het was stoere taal, want in 1991 werd dat niet gehaald, en in 1994 evenmin. De drempel van 20% werd daarvoor echter wel steeds gehaald, en dus was de hoop gerechtvaardigd. Maar toen Augusta eraan kwam, werd het beuken tegen de storm in, en was elke uitslag goed, als hij maar kon geduid worden in termen van 'de schade beperken'. Met een klein verlies kon de SP op die manier toch de verkiezingen 'winnen'.

Maar al dat pessimisme hoefde niet. De SP heeft gewoon echt 'gewonnen'. Er werd voor de Kamer op 20,3% van de stemmen afgeklokt. Dat is geen historisch dieptepunt, maar dan alleen omdat 1991 dat was (en 1994 Europees). In 1978 kwam de partij nog eens in de buurt van die lage 20%. Maar dat is lang geleden en lang vergeten. Eindelijk kon er nog eens gevierd worden. Zomaar eventjes één Vlaming op vijf is bereid zijn sociale zekerheid aan de SP toe te vertrouwen. De SP blaakt dan ook van zelfvertrouwen, eist op alle niveaus haar plaats op, stroopt de mouwen op.

Maar het is en blijft goed om de geschiedenis in het achterhoofd te houden. De SP scoort niet

hoog en is niet eens meer de tweede politieke kracht in Vlaanderen. De SP is er echter altijd nogal makkelijk in geslaagd om met een relatief geringe electorale score aan de macht deel te nemen. *Dat kon omdat het socialisme in België één van de twee grote families was, en omdat de PS in Wallonië en in de Franse Gemeenschap duidelijk de grootste partij was.* Nu is daarin toch een en ander aan het schuiven gegaan. Het socialisme is nu één van de drie middelgrote politieke families in het land, en de PS is inmiddels kleiner geworden dan de SP. In Vlaanderen zelf heeft een coalitie van de twee 'groten' nauwelijks één zetel op overschot. De structurele onderbouw waaraan de SP voor een flink stuk haar macht wist te ontleunen, is behoorlijk aan het eroderen. De toekomst van de SP zal veel meer gaan afhangen van het blote electorale resultaat. En dat is niet zo fraai, ook al maakt de huidige overwinningroes de SP daar wat blind voor.

Een maat voor niets?

Alles is zowat bij het oude gebleven. Niemand verloor veel, niemand won veel. De uittredende coalities worden rustig weer in het zadel gehesen. Deze verkiezing lijkt wel een maat voor niets te zijn geweest. Maar dat is ze in geen geval. De onderaardse verschuivingen zijn stevig en van structurele aard. Wie ze vandaag niet ziet, zal morgen verrast wakker worden. *Vergeeten we toch niet dat opnieuw zowat één derde van de kiezers van partij veranderd is.* Indien de netto-uitslag dan weinig verschilt van die van 1991, mag dat een toevalstreffer genoemd worden. Maar de ondergrond heeft weer voldoende beweging voor wat flinke instortingen in de nabije toekomst.